

ЛЕКТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОСТІ ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Лекція є найдавнішою формою організації навчання у вищому навчальному закладі і донині посідає одне з найбільш важливих місць серед інших організаційних форм навчання.

Серед науковців та викладачів немає однозначного ставлення до лекційної форми викладання. Останнім часом все гучніше звучать аргументи *проти лекції*. Однак, вдвічі більше аргументів наводять *за лекцію*, найпереконливіші серед яких наступні: можливість викласти в узагальненому та систематизованому вигляді великий обсяг матеріалу; можливість оперативного ознайомити слухачів з новітніми науковими досягненнями; можливість реалізувати виховний потенціал лекційного матеріалу, мотивувати студентів, підсилити інтерес до навчальної дисципліни. Відмова від лекцій – це відмова від багатих можливостей інтелектуального та особистісного впливу на студентів викладача, його прикладу, його майстерності, демонстрації його творчого самовираження та власного досвіду, від можливості спонукати до професійного самовдосконалення та самовиховання студентської молоді. Слід зауважити, що всі перераховані плюси лекції можуть бути зреалізовані лише за умови високого рівня лекторської майстерності викладача.

Мета статті полягає у визначенні шляхом аналізу психологопедагогічної літератури, спостереження за діяльністю викладачів та узагальнення власного досвіду викладацької діяльності *умінь*, які є найважливішими складовими лекторської майстерності викладача вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Головна ціль діяльності лектора полягає не стільки у тому, щоб *повідомити певний обсяг знань студентам, скільки у тому, щоб забезпечити їхню зустрічну активність, тобто створити всі необхідні умови для того, щоб студенти захотіли «взяти» те, що пропонує викладач на лекції. Тут і необхідна майстерність, яка, на думку І. Зязюна, постає як найвищий рівень діяльності, її якісний результат, як вияв творчої активності педагога*[1].

Безліч разів доводилось *переконуватись в тому, яке велике значення в роботі педагога належить умінню вибрати оптимальний варіант початку спілкування на лекції, скільки від того, чи зуміє він викликати живу реакцію і «зачепити» свідомість, налаштувати і «наблизити» до себе аудиторію на початку лекції, і буде залежати подальше комунікативне завоювання студентів.*

Знати матеріал – найперша умова успішної діяльності лектора, оскільки його свобода, впевненість, розкутість з'являються лише в результаті міцних знань. Однак змістовна, цінна думка потребує досконалої форми. Деякі викладачі вищого навчального закладу (навіть досить ерудовані), надаючи перевагу знанням, майже повністю ігнорують *форму і способи їх передачі*. «Стиль – це одежа наших думок, - зауважував Честерфілд, - і якими б вірними не були ці думки, якщо твій стиль неотесаний, вульгарний та грубий, це одразу ж відобразиться на твоїх думках. І їх так само погано приймуть, як і тебе самого, коли ти, будучи гарної статури, почнеш ходити брудним, обірваним і в облатках» (3, 14).

Важливим складником лекторської майстерності є *вміння урізноманітнити зміст лекції фактами, прикладами, порівняннями, що активізують його сприйняття*. Так, наприклад, будуючи деякі лекції за законами кіномистецтва, де монологи чергуються з діалогами, змінюються окремі епізоди, різноманітні факти, ми сприяємо більшій ефективності та результативності в порівнянні з традиційними. Про це свідчать уривки зі студентських відповідей, отриманих методом незакінчених речень, що передбачали виявлення зворотнього зв'язку зі слухачами під час лекції («Я з великим інтересом слухаю ту лекцію, яка...»): «Лекція справила незвичайне враження завдяки своїй неординарності і різноманітності методичних прийомів. У мене таке відчуття, ніби подивилася фільм або прочитала книгу»; «Мені здається, що якщо інші лекції будуть проведені точно так саме, то сьогоднішнього ефекту мати вже не будуть»; «Слухаючи лекцію, я все дуже образно уявила і перенеслася в світ, зображений Вами».

Не менш важливим є *вміння дотримуватися логіки у викладі змісту і підводити до логічного його сприйняття*. Хоча, бувають випадки, коли при начебто відсутності зовнішньої логіки викладу, лектор вміє, викликаючи певні асоціації в слухачів, підводити до внутрішньої логіки сприйняття. Тут ідеться про вищий рівень даного вміння. Досить велике значення має стиржнева ідея лекції, яка і є тим елементом, що зв'язує окремі положення і судження в логічний ланцюжок.

Часто та чи інша лекція залишає глибокий слід у пам'яті і набуває особистісної значущості завдяки вдалій метафорі, яскравій деталі, афоризму чи порівнянню. Образні засоби допомагають загострити

увагу, узагальнити сказане, ефективніше вплинути на слухачів. Це підкреслює значення *вмінь ефективно використовувати виразні, образні засоби та виявляти емоційне ставлення до повідомлюваної інформації*. Ці вміння ґрунтуються не тільки на володінні образними засобами, а й *інтонаційним багатством мовлення*. Дослідження психологів показують, що інтонація, виражаючи оцінку фактів дійсності і будучи засобом вираження емоцій, сприймається раніше, ніж інформація і може бути вирішальною в інтерпретації значення висловлювань.

Цілком очевидна *важливість уміння акцентувати уваги на головному, істотному, що досягається* як за допомогою інтонації, так і вербальним шляхом: попереднє акцентування уваги на головних думках, варіативне їх повторення в стислій формі, підведення до них за допомогою тих чи інших словесних конструкцій тощо.

Епіграфом до розуміння ролі наступного вміння могли б служити поетичні рядки О. С. Пушкіна: «... де мало слів, там більша їх вага». А. Чехов називав його *вмінням скорочувати фрази до "розміру" думок*. Головний принцип лектора, який опанував лаконізмом, такий: «Краще сказати менше, але "для всіх", ніж сказати про все і ні для кого». Формування даного вміння – серйозна робота зі "словом", яка базується на баченні головного і зайвого та позбавленні від останнього, як в легенді про скульптора, який, бачачи в брилі каменя свою майбутню скульптуру, відтинав все зайве.

Важлива роль належить *умінню використовувати елементи розумного і доречного гумору*, оскільки успішність комунікативної діяльності лектора багато в чому залежить і від того, чи вдається йому підняти емоційний тонус слухачів, зняти втому, розрядити напружену атмосферу, переключити увагу, освіжаючи свідомість і чуттєвоемоційну сферу. *Вміння дотримуватися почуття міри* – це вміння вчасно зупинитися, змінити, переключитися, натиснути на "внутрішні гальма", відмовитися, не переграти тощо.

Висновок. Дискусія щодо доцільності застосування лекції у ВНЗ в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій цілком закономірне явище. Завдяки науково-технічному прогресу в лекції як основної форми організації навчання в сучасній вищій школі з'являються все більше і більше конкурентів – інноваційних форм, способів і засобів отримання інформації. Однак відмовитись від лекції як форми організації навчальної діяльності студентів з тієї причини, що з'явилися новітні інформаційні технології, – це всеодно що відмовитись від класики в музиці, літературі, образотворчому мистецтві. Класика не може бути застарілою або такою, яка себе вичерпала. Тому краще вести мову про пошук шляхів удосконалення лекції, її орієнтації на розвиток сучасного студента, підвищення рівня лекторської майстерності викладача, що стане змістом наступної нашої статті, присвяченій лекції у вищій школі.

Список літератури:

1. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривonos І. Ф. та ін. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422с.
2. Ничкало Н. Г. Концепція педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна: міждисциплінарні засади / Н. Г. Ничкало // Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во «Рута», 2016 р. – С. 20 – 32
3. Честерфілд. Письма к сыну / Честерфілд. – М.: Наука, 1971. – 351с.